

PAPNÉ GÁSPÁR LUJZA – SÁGHI GÁBOR:

KÖRNYEZETVÉDELEM VERSUS KÖRNYEZETGAZDÁLKODÁS

Világunk a környezeti krízis állapotába került – ma már ez közhely. De ha az okokat firtatjuk, zavarba jövünk, mint a kézenfekvő dolgok magyarázatánál általában. Nem tudjuk igazán, hogy milyen dimenzióban keresendők az ismert anomáliák gyökerei: társadalmi-gazdasági rendszerek, esetleg mechanizmusok, avagy szabályozási szisztémák következményeiről van-e szó.

Feltehető, hogy éppen a tisztázatlanságok folytán került előtérbe a környezeti problémák kezelésének védelmi stratégiája. Igaz ugyanakkor, hogy a későbbiekben éppen a védelem növekvő pénzügyi terhei inspirálták a közgazdaságtant: nyilvánvalóvá vált, hogy a gazdaság és a környezet problémái nem választhatók el egymástól, hogy a környezeti faktornak a gazdaság integráns részévé kell válnia.

Ez a felismerés uralja a hazai környezetpolitikát is. Normaként megfogalmazva: „Környezetünket nem csak védenünk kell, hanem elsősorban ésszerűen gazdálkodnunk kell azzal. A környezetgazdálkodásnak a gazdaságfejlesztés szerves részét kell képeznie.”¹

Ahhoz, hogy a közgazdasági elmélet megfelelhessen ennek a környezetpolitikai igénynek, alapvető kérdéseket kell újragondolnunk, hangsúlyozva az újragondolás kifejezést. A környezetgazdálkodási felfogás ugyanis nem más, mint visszatérés ahhoz a közgazdaságtan klasszikusai által képviselt és ma is általánosan elfogadott tételhez, hogy a szükségletek kielégítése a természet és a társadalom közötti anyagcsere, s így módon a környezet osztatlan egységet képvisel, funkciói egyenértékűek. A környezet tehát szükségletkielégítő képességgel rendelkezik, mely képesség megőrzése és/vagy újratermelése a gazdálkodás egészének feladata, egyszersmind működési feltétele. Szem előtt tartva ezt a körülményt, a környezetvédelem és a környezetgazdálkodás fogalmilag jelzett különbségének tartalma – véleményünk szerint – úgy ragadható meg, ha kimutatjuk azokat az okokat, amelyekből eredően a gazdaság ismert működési formáiban, elkülöníti önnön közegét, a környezetet.

A környezetvédelem versus környezetgazdálkodás mint problémakör több egymásra rétegződő problémacsoportot foglal magában:

- definiálni kell a gazdálkodás tényleges tartalmát; ezt tisztázva
- tételesen ki kell mutatni, hogy a környezet miért nem válik automatikusan a gazdálkodás tárgyává; majd az okokat megismerve
- tisztázhatjuk a környezetgazdálkodás alapvonásait, illetve leírhatjuk az ezt szolgáló mechanizmus kereteit.

Cikkünk – szerkezetét tekintve is – a fenti gondolatmenetet követi.

A gazdálkodás tartalmáról – röviden

Csaknem minden emberi cél megvalósítása feltételezi valamilyen meghatározott jószág létét. Minden ilyen anyagi jószág természeti eredetű, legtöbbször azonban szükség van valamilyen fajta átalakító munkára. A gazdálkodás éppen abban áll, hogy az eredeti erőforrásokat az emberi célok megvalósítása érdekében átalakítjuk. A gazdálkodás tehát nem öncél, hanem egyfajta közvetítő közeg. Ebből a tényből kiindulva kell a gazdasági problémákat végiggondolni és értelmezni.

Elemi tapasztalat, hogy a követett célokból adódó szükségletek legtöbbször meghaladják az azok kielégítését szolgáló, rendelkezésre álló javak tömegét. Ez a tény, ez a kisebb/nagyobb reláció teszi a javakat *gazdasági javakká*.

A javak relatív szűkösségének tényéből következik az a *gazdálkodási elv*, amely tartalmilag az összes rendelkezésre álló gazdasági jószág hasznának maximalizálásában fejeződik ki.

Azt is látni kell, hogy a gazdálkodási elv *társadalmi dimenziójú*, ami azt jelenti, hogy a társadalom valamennyi tevékenységére, azok összességére kiterjed, és ezzel összefüggésben a haszonmaximalizálás társadalmi szinten értendő. Fontos következményekkel járó körülményről van itt szó, hiszen a gazdálkodó társadalmakat éppen a munkák elkülönülése jellemzi. A munkamegosztás tényéből eredő elkülönülés mellett a gazdálkodási elv akkor érvényesül, ha azt valamely koordinációs mechanizmus biztosítja. A gazdálkodásnak tehát a gazdálkodási elv és a konkrét koordinációs mechanizmus egyenértékű, ugyanakkor relatíve független eleme (egyazon elvet különböző mechanizmusok is szolgálhatnak).

A *gazdálkodás* tehát a *gazdálkodási elv és a koordinációs forma egysége*. Ezt a definíciót fogjuk szem előtt tartani, amikor a környezetgazdálkodás fogalmához próbálunk közelebb kerülni.

Következik az eddigiekből, hogy gondolatmenetünknek ki kell terjednie a gazdálkodási elvet érvényesítő mindkét alapvető koordinációs formára, a piaci és a tervkoordinációra is. Azt vizsgáljuk, hogy a környezeti anomáliák összefüggenek-e a koordinációs módok konkrét formájával. Ez szolgálhat alapul a környezetgazdálkodási elv és mechanizmus értelmezéséhez.

Környezet és piaci koordináció

Gazdasági koordináción a társadalmi munkamegosztás folytán elkülönült tevékenységek integrálási módját értjük. Ennek egyik történelmileg kialakult alapformája a piaci koordináció, az alábbi jellemzőkkel:²

- A piaci mechanizmus a koordinációhoz szükséges információáramlást gyors és relatíve olcsó formában biztosítja, mégpedig az árak formájában. Az árak mozgása a termelés és a szükségletek diszkrpanciájáról, stabilitása pedig azok viszonylagos egyensúlyáról tanúskodik, egy komplex mutatóba sűrítve a bonyolult viszonyrendszert.
- A piacgazdasági árak mint jelzések a gazdaság irányításának funkcióját is betöltik. Az ármozgásokból eredő motivációk úgy irányítják az áru- és pénzfo-

lyamatokat, hogy az leginkább megfeleljen a gazdasági szükségletek kielégítésének.

- A piacgazdasági rendszerben egyéni érdekeltség fűződik a gazdaságilag racionális viselkedéshez.

A fenti vonásokkal jellemzett kommunikációs és vezérlő mechanizmus – megfelelő feltételek esetén – az erőforrások hatékony elosztásához vezet: a decentralizált piaci rendszerben a hasznosságot maximalizáló szereplők mindaddig kölcsönös előnyhöz jutnak, míg a csere lehetőségei ki nem merülnek. Ennek jelzett szükséges feltétele pedig az ún. tökéletes verseny, melynek során a piac aktorai szabadon választanak és szüntetnek be tevékenységeket, egy-egy szereplő a csere feltételeit nem képes meghatározni, az alapvető információt a költségek és a bevételek jelentik. A piaci koordináció ideális modelljének általános érvényességét legkézzelfoghatóbban a mind súlyosabbá váló környezeti anomáliák kérdőjelezték meg és vezettek ahhoz a felismeréshez, hogy a piac aktorainak költségei között külsőleg nem feltétlenül jelenik meg valamennyi valóságos – gazdasági értelemben vett – áldozat (a másik oldalról: nyereség sem).

E jelenség leírására vezette be a közgazdasági elmélet a külső gazdasági hatások (externáliák) fogalmát. A külső gazdasági hatás – MISHAN³ szűkebb megfogalmazásában – a vállalat (vagy személy) törvényes tevékenységének véletlen mellékhatása egy másik vállalat (vagy személy) profitjára, illetve jóléti szintjére. A fogalom azonban bővíthető, hiszen közgazdaságilag analóg problémát jelentenek a közösség tudatosan létrehozott speciális szolgáltatásai, a közjavak is, melyek igénybevétele esetén szintén az egyéni és a társadalmi költségek eltérése mutatkozik. A szűkebb értelemben vett külső hatások klasszikus példaként a környezetszennyező gyártási technológia hozható fel. Nyilvánvaló, hogy az ezzel előidézett hatás véletlen, illetve nem szándékos. A technológiát alkalmazó nincs is feltétlen tudatában annak, hogy tevékenysége mivel jár más szervezetek (vagy egyének) jövedelmét és/vagy jólétét illetően. Tény azonban, hogy ezeket a szempontokat figyelmen kívül hagyja: a vállalat csak közvetlen termelési költségeit kalkulálja, az a kár, amelyet az adott technológia a környezet rombolásával idézett elő, nem szerepel számításai között. Ezt a magatartást az adott gazdálkodási mód mellett nemcsak természetesnek, de egyedül lehetségesnek is kell tekintenünk, mivel a külső hatás – per definitionem – nem szerves része a ráfordítások, illetve hasznok kalkulációs rendszerének. Ez a körülmény alig kezelhető problémákhoz vezet. A Pareto-optimalitáson és a *laissez faire* elvén nyugvó gazdaság egyensúlyi állapota ugyanis a maximális profitra való törekvésen alapul, ez viszont csak a tökéletes verseny feltételei mellett vezet a társadalmi optimumhoz. Az externalitás ténye azonban a piaci koordináció e sarkkövét két szempontból is érinti. A Pareto-optimalitást azért, mert ha a termelés egyéni határköltsége kisebb, mint a társadalmi határköltség, akkor az adott termék előállításához – a társadalmi optimumhoz képest – túl sok erőforrást használnak fel. Az erőforrásallokáló mechanizmus intervenciók átalakítása (például a környezetszennyezést sújtó adóval) viszont a *laissez faire* elvet csorbítja, ráadásul úgy, hogy nincs biztosíték arra, hogy a kapcsolódó területek árány-változásai (egy adott külső hatás kiküszöbölése után) nem idéznek-e elő további elmozdulást a Pareto-optimumtól.⁴

Ez a rendszerelvek szintjén megfogalmazott probléma árkérdésekben manifestálódik.

A tökéletes verseny feltétele mellett az egyes használati értékek kereslete és kínálata a piaci ártól függ. Ezek a piaci árak a technika változásával, az egyéni értékrendek módosulásával, a tőkeakkumulációban és az újraelosztásban bekövetkezett változásokkal együtt módosulnak. Ebből az következik, hogy amit az egyes szervezetek (személyek) az ilyen változásokra reagálva tesznek, hatással van mások, összességében pedig a társadalom jólétére is. Az általános egyensúlyi rendszerben, az ilyen kölcsönhatások közvetetten, mégpedig a piaci árakon keresztül jutnak kifejezésre.

Nem így a külső hatások, amelyek közvetlen formában érvényesülnek. De mert — úgy véljük: jogos feltételezésünk szerint — ezek hatása a társadalmi jólétre épp olyan jelentős, mint az árral rendelkező termékeké és szolgáltatásoké, állítható, hogy a fenti egyensúlyi megoldás Pareto-értelemben éppen azért nem optimális, mert a külső hatásoknak vagy egyáltalán nincs ára, vagy ha mégis, akkor az nem fejezi ki a tényleges áldozatokat.

A természetes árak hiánya, illetve az automatikusan kialakuló, de a társadalmi optimumtól tendenciózusan eltérő értékviszonyok problémája nem azonos formában jelentkezik az egyes környezeti funkciók (élettér, erőforrás, hulladékbe-fogadó) esetében.

A külső szabályozási zavar tekintetében nincs különbség, amennyiben valamennyi funkciónál globális túlelosztás mutatkozik, ennek dimenziói azonban — mint látni fogjuk — eltérőek. A különbség tulajdonképpen mechanizmus-eredetű, azon alapszik, hogy a gazdasági gyakorlat a környezet lehetséges felhasználási formáit (funkcióit) allokációs szempontból eltérő módon kezeli:

- a környezet mint élettér, valamint a környezet mint hulladékbefogadó — kevés megszorítással — a gazdaság számára közjóság, azaz konkurrencia nélküli kollektív fogyasztás tárgyát képezi, melynek használatából a gazdaság egyetlen aktorát sem lehet vagy nem racionális kizárni;
- a környezet mint természeti erőforrás ugyanakkor a kompetitív szféra része, s mint ilyen a piactgazdálkodás természetes tárgya.

A környezetnek mint közjóságnak nincs természetes piaci ára, ide sorolt funkcióiban igénybevétele — a jelenlegi gyakorlat szerint — költségmentes vagy erősen alulértékelt. Ilyen szabályozás mellett diszkrepancia támad a nemzetgazdaság és az elkülönült egységek költségei között, ami mind a környezetet, mind a tőkét és munkát mint termelési tényezőt tekintve hibás allokációhoz vezet. A gazdálkodásnak ugyanis nemcsak a közvetlen üzemi költségek képezik tárgyát, hanem az ún. alternatív költségek (opportunity cost) is, azaz hogy egy erőforrás adott célú hasznosításáról és az abból származó potenciális haszonról is.

Egy erőforrás költségmentes vagy alulértékelt áron történő igénybevétele esetén viszont az alternatív felhasználási lehetőségek költség-haszon viszonyai összehasonlíthatatlanok (éppen a költségek érzékelhetlensége miatt), ennek következtében elkerülhetetlenül túlelosztás következik be. Az alternatív költségek közvetlen érzékelhetőségének hiánya természetesen nem jelenti azt, hogy ezek ténylegesen sem látszanának. A modellértékű példa szerint, ha egy papírgyár valamely természetes vizet melléktermékeinek befogadására használja, az igénybevétele alternatív költsége kül-

sőként akkor mutatkozik meg, ha ugyanezt a vizet mint ivóvízforrást kívánjuk használni. Ekkor a tisztítás financiaális teherként jelentkezik. A költség természetesen azal sem kerülhető el, ha lemondva az ilyen irányú hasznosításról, az adott természetes vizet csak mint a hulladék befogadóját használjuk, hiszen az ivóvízigény — ha más forrásból is — nyilvánvalóan felmerül.

Példánkat általánosítva állíthatjuk, hogy a környezet bárminemű felhasználásának létezik alternatív költsége, függetlenül attól, hogy azt felismerjük és érvényesítjük-e vagy sem. A felismerés és érvényesítés hiányában azonban elkerülhetetlenül torzul a környezeti funkciók iránti igény struktúrája, mégpedig azon tevékenységek irányába, amelyek esetében a nemzetgazdasági értelemben vett összköltségen belül nagyobb a társadalmi, pontosabban a társadalomra áthárított költségek aránya.

Ugyanez a probléma mikroszinten mint a versenysemlegesség elvének megsértése jelentkezik. Érzékletesen világítja meg ezt az ellentmondást SIEBERT⁵ példája.

Vegyünk két terméket, melynek előállítása a környezetet különböző intenzitással terheli. Tegyük fel, hogy kőolajból állítunk elő fehérjét, s ennek gyártási folyamata és fogyasztási hulladéka környezetszennyező hatású (olajalapú tápanyagról lévén szó). Vegyünk továbbá egy mezőgazdasági terméket, amelyet a környezetet nem terhelő módon termelhetünk és fogyaszthatunk.

Amennyiben a környezet szennyezése költségmentes vagy alulértékelt — s ez jellemzi a jelenlegi feltételeket —, akkor a környezetet károsító termék a környezet terhelésének társadalmi alternatív költségét nem, vagy csak részben tartalmazza, a termék árát tehát a reálisnál alacsonyabban állapíthatjuk meg. Következésképp a környezetet károsító termék kereslete, ennek folyamánként termelése a társadalmi optimum által indokolt mértéknél nagyobb lesz. Figyelembe kell venni ugyanis, hogy a keresletet nem az abszolút, hanem a relatív ár szabályozza.

Nyilvánvaló tehát, hogy a környezetet károsító, illetve nem károsító termékek árviszonya — a környezetet költségmentes vagy nyomott áron történő igénybevétele következményeként — torzított.

Ha az ár magába foglalná a környezet terhelésének költségét is, úgy az a példában szereplő termékek árait differenciáltan emelné, és ez a keresleti struktúrát is megváltoztatná. A környezet igénybevételenek költségmentessége eszerint nem képes kezelni az egymással konkuráló felhasználási lehetőségek problémáját, helytelenül orientálja a struktúrapolitikát, mind makro- mind termékszinten és ezzel a piaci koordináció legműködőképesebb automatizmusát veszélyezteti.

Elméletileg más, gyakorlati szempontból viszont nagyon hasonló problémák jellemzik a környezet harmadik, eddig még nem tárgyalt erőforrás-funkcióját.

E tekintetben a piaci értékítélet mindig is működött, így a költségmentes használatból eredő gondok ebben a szférában nem (illetve csak speciális esetekben) mutatkoznak. Az a felismerés, hogy az előbbiek ellenére ez a szabályozási mód sem probléma-mentes, korunk terméke. Széles körben ható módon először a Római Club jelentése hívta fel a figyelmet erőforrásaink végetségére, ami egyszersmind jelzés arra nézve, hogy a piac rövid távú érdekeltségen nyugvó erőforrása értékelési rendszerét hosszú távra értelmezett érdekeltségi rendszerrel és mechanizmussal kell felváltani. Ennek első lépéseként szükségessé válik az erőforrások differenciált kezelése.

Szabályozási szempontból két tényező figyelembe vétele látszik elengedhetetlennek. Az egyik az, hogy valamely erőforrás abszolút értelemben véges-e, avagy periodikusan megújul. A másik, hogy egy erőforrás használatából a gazdálkodó egységek (vagy azok egy része) kizárható-e, vagy sem.

Mindkét problématípus kezelésére léteznek megoldások, ezek azonban az állami intervención alapulnak, még akkor is, ha a politikai vagy gazdaságpolitikai döntést részben piacokonform eszközök képezik le. A laissez faire elv megsértése (az állami döntésen keresztül) pedig a már elemzett következményekhez vezet.

Összegzésként megállapítható: természetes árak hiányában, illetve korlátozott érvényesíthetőségük következményeként a piaci koordináció automatizmusai a környezetre nézve diszfunkcionálisan működnek, mechanizmusai – külső beavatkozások nélkül – nem képesek a globális túlelosztást és a strukturális torzulást megakadályozni. A környezeti katasztrófajelenségek a piaci koordináció mellett tehát nem esetleges jelenségek, hanem a mechanizmus természetes velejárói. Az a paradox helyzet áll elő, hogy egy jellegzetesen keresletkorlátozó mechanizmus a környezettel szemben erőforráskorlátozó rendszerként viselkedik.

A környezet és a tervkoordináció

A gazdasági koordináció másik tárgyalandó alaptípusa a szocialista országok gyakorlatát uraló tervgazdaság.⁶

A szocialista országok esetében az állam teljes mértékben részt vesz nemcsak a gazdaság irányításában, szabályozásában, hanem a termelőeszközök tulajdonosaként a társadalmi-gazdasági folyamatok aktív résztvevője is. Eszerint nem a tőkés országokra jellemző gazdasági intervenció növekedéséről, hanem teljeskörű népgazdasági részvételről van szó.⁷

Az említett gazdaságokban a társadalmi-gazdasági folyamatokat meghatározó gazdaságpolitika legfőbb koordináló eszköze a központi népgazdasági terv. A terv az állam struktúrapolitikáját rögzítő dokumentum, amelynek keretében rövidebb-hosszabb időszakra meghatározzák a fejlesztés fő irányait, a felhalmozás arányait, valamint a természetes tervcélok megvalósítását szolgáló szabályozás kereteit.⁸

A szocialista országok többségében – így Magyarországon is – kialakult gazdasági szemlélet a környezetvédelem funkcióját (az infrastruktúra más ágazataihoz hasonlóan) az ellátási kötelezettség elvének totális értelmezése alapján az állam közvetlen feladataként jelöli meg.

Eszerint a környezetet védő fejlesztések társadalompolitikai célként manifesztálódnak, s kikerülnek a gazdasági impulzusok hatása alól.⁹ Kérdés, hogy az elkülönített, a gazdálkodási követelményektől függetlenített környezetvédelmi célokat hogyan képes a terv-koordináció kezelni, pontosabban a gazdasági célokkal együtt milyen módon tudja integrálni.

Köztudott, hogy az indirekt típusú gazdaságirányítás lényegében nem szüntette meg a hierarchikus függőségre épülő feladatok és erőforrások összehangolása alapján vezérelni szándékozó alapállást, csupán finomította tervezési eszköztárát. A rugalmasabb tervezési rendszer egyoldalról a szükségletek felmérését, előrelátását megbízhatóbban

végzi a decentralizáltabb feladatmeghatározás következtében, ugyanakkor az alapvetőnek ítélt tervek kötelezettségek fenntartása miatt megnyílik a lehetőség a mikrogazdasági célok népgazdasági célként való elfogadtatására, amely egyben a tőkeallokáció irányát is meghatározza. A megjelenő érték kategóriák – miután az erőforrások természetes elosztását követik – tényleges hatásukat kifejezni nem tudják, pénzügyi technikai eszközzé devalválódnak.

A beruházások allokációja szinte kizárólagosan vertikális csatornákon keresztül valósul meg. A vertikális tőkeáramlás pénzügyi feltételeit a gazdaság a fejlesztési források jelentős részének centralizálásával és állami célpreferenciák szerinti újraelosztásával valósítja meg.

A vertikális tőkeallokációt alapvetően a terv természetes céladatai determinálják, ezek tartalma feladatorientált, s a különböző pénzeszközök csupán a kijelölt célok finanszírozására szolgálnak.¹⁰ Modellünkben a szabályozás a piaci értékítéletet (kereslet-kínálat impulzusait) hivatott szimulálni úgy, hogy az a központi célok megvalósítását szolgálja. Más szóval a szabályozás hatékonysági, jövedelmezőségi, valamint társadalmi-gazdasági preferenciákat egyaránt érvényesíteni kíván.

E kettős követelmény megvalósítása folyamatos szabályozási korrekciókat, változó konstrukciókat igényel.

Melyek a tervezési modell témánk szempontjából jellegzetes vonásai?

Rövidtávú gazdasági növekedés

A terv rövid- illetve középtávú növekedésre orientált. E jellemző szükség-szerűen összefügg az extenzív fejlesztési stratégiával, melyben a gazdasági racionalitást a növekedési kényszer, a gazdaság extenzív törekvései képviselik. Az uralkodó stratégiai elv a környezeti fejlesztéseket szükségszerűen háttérbe szorítja.¹¹ A költséges, lassú megtérülési idejű beruházások rövid távon növekedést csökkentő hatásúak.¹² A tervezési gyakorlatnak az a vonása, hogy az ágazatok közvetlenül mérhető teljesítményeiből indul ki, tovább rontja a nehezen számszerűsíthető,¹³ társadalmi (extern) hasznokat jelentő környezetfejlesztés pozícióit. Míg egy-egy környezetkímélő beruházás költsége közvetlenül meghatározható, addig a ráfordítás hozama máshol jelentkezik.

A szennyezett környezet hosszabb távon fékezi a fejlődést és a gazdasági növekedést is. A környezet állapota fontos fejlődési tényező, s a rövidebb távon e tekintetben megvalósuló „megtakarítás”, hosszabb távú tartós növekedésromlással jár. A jelenben kialakított természeti környezet tehát a jövő egyik termelési erőforrása, s kettős vonatkozásban tartozik a társadalmi fejlődés tényezői közé.¹⁴ Egyrészt mint termelési erőforrás közvetlen fejlődési tényező, másrészt közvetett a tekintetben, hogy a gazdasági növekedésre aktív hatást gyakorol. Hosszútávon a környezet romlása csökkenti a növekedéshez szükséges forrásokat, rövid távon viszont a védelem beruházásai a felhalmozás lehetőségeit mérsékelik. Egy hosszútávú növekedésre orientált stratégia esetében azonban a rövidtávú „áldozatok” más megvilágításba kerülnek, amely egyben azt jelenti, hogy a környezetvédelem és a gazdasági növekedés kapcsolata az eddigi gyakorlattól eltérő minősítéshez vezet.

Termelés-centrikus allokáció

A terv által szabályozott eszközallokáció követi az ágazati szervezeti rendszert, s így a fejlesztési célok önállósult ágazati érdekek alapján fogalmazhatók meg.¹⁵ A fejlesztéspolitika a természetes célok teljesítését és a célrendszerbe bekerült társadalompolitikai elvárásokat támogatja. Az a tény, hogy a fejlesztések döntően természetes célokban jelennek meg, azzal a következménnyel járnak, hogy a célok bekerülésének nincs a gazdaság teherbírása által szabályozott korlátja. Miután az árutermelő szektorban hiányzik a célok szelekciós mechanizmusa, ez a tény szükségszerűen a célok túldimenzionáltságához vezet. Mivel a termelési feladatok a legkevésbé korlátozottak, a fejlesztés túlfeszítettsége elsődlegesen itt jelentkezik. A hierarchikus döntési struktúra mentesíti a gazdaságot a realizálási kényszer hatása alól, s egy olyan elosztási mechanizmust épít ki, amelyben a gazdaság túlzott beruházási törekvése intézményesített. Ez az intézményesített beruházási étvágy olyan túlosztást tesz lehetővé, amelyben a termelőszféra eszközigenyei rendszeresen meghaladják a népgazdaság lehetőségeit.¹⁶

Mivel a központi tőkejuttatások szorosan kapcsolódnak a terv természetes céljaihoz, a hatékonysági követelmények következetes érvényesítése komoly nehézségeket okoz.

Az „olcsóbb pénz” iránti vállalati igénynövekedéssel szemben a rendelkezésre álló források szűkös volta egyedi jellegű elosztást kíván, amely nem mindig párosul jövedelmezőségi követelményekkel.

A terv kitüntetett szerepet tulajdonít az anyagi ágazatoknak. Az erőforrás allokáció a termelő ágazatok igényeiből indul ki, míg a közös fogyasztás céljait szolgáló infrastrukturális szükségletek, a természeti környezet megóvását, színtartását biztosító igények kielégítésére marginális eszközök állnak rendelkezésre, amelyet a halaszthatatlanság sorrendjében igyekeznek felhasználni.¹⁷

Miután a költségvetés elsősorban a rövidtávon jövedelmező gazdasági célokat, másodsorban a társadalompolitikai szempontból halaszthatatlannak minősített elvárásokat preferálja, a környezetvédelmi funkció az ágazati elosztási harcban háttérbe szorul. Ez a preferenciasor szükségszerűen leszűkíti a környezetvédelem számára nyújtható állami kedvezményeket.

Gazdasági kontroll nélküli prioritások az erőforrások felhasználásában

A környezet megóvása alapvetően nem gazdasági szempontok által meghatározott. A rendszer a környezeti feltételeket korlátlan erőforrásként kezeli, a gazdasági folyamatokat determináló hatása a döntésekben nem érvényesül.¹⁸ A fejlesztési célokat és pénzügyi lehetőségeket központilag vezérelt allokációs mechanizmus preferenciahierarchiája a környezetvédelem igényeit nem teszi „versenyképessé”. Ezáltal a környezet feltételeit javító kiadásokat a gazdaság teherbíróképességéhez igazítja. A környezetvédelem és a gazdaság konfliktusa az integrálódás hiányára vezethető vissza.

A vázolt helyzet maga után vonja a környezetvédelemért felelős szervezetek költségvetés jellegű gazdálkodási módját. Ezen intézmények a társadalmi szükségletek

transzformálásán keresztül egyes létesítmények megvalósításának igényével azonosulnak. A különböző célok közötti rangsorolási illetve az azonos cél megvalósítása közötti variánsokat nem a gazdálkodás törvényei, hanem a rendelkezésre álló eszközök mértéke határozza meg.¹⁹ A gazdasági kontroll nélküli lényeges prioritások kiválasztását nehezíti az a tény, hogy a környezetvédelmi funkció feladatainak ellátására számtalan állami szerv illetékes, amelyek sok esetben eltérő célrendszerrel bírnak.²⁰

Az ágazati részérdekekből kiinduló súlypontkijelölések funkcionális összesítése az erőforrás-kontroll szerepét tölti be.

Jelen felfogásunkban a környezetvédelmi ráfordításokat hatékonysági-gazdaságossági korlátok nem determinálják, e költségek nem, vagy csak részben integrálódtak a gazdasági pénzügyi folyamatokba. A vázolt alapállás határozza meg szabályozásuk jellegzetességeit is. A környezet megóvását elsősorban hatósági szabályozások, normatívák szolgálják. E tilalmak és limitek korlátozni kívánják a környezet szennyeződését okozó tevékenységet, azaz környezetkímélő technikai megoldások alkalmazására akarják kényszeríteni a gazdálkodó egységeket.

A jogi szabályozás korlátját alapvetően az határozza meg, hogy a környezetvédelmi előírások megszegését puha korlátnak tekinti. Miután a szabálysértés anyagi konzekvenciái elenyészőek a beruházások költségeihez képest, értelemszerűen befolyásolja a vállalatok ezirányú anyagi-pénzügyi befektetéseit.

Összefoglalva az elmondottakat. A szocialista állam azzal, hogy a környezetvédelmet gazdaságon kívüli társadalompolitikai célként jeleníti meg, pontenciólisan megteremti annak a lehetőségét, hogy a gazdálkodói döntésekből származó egyensúlyzavarokat a hosszútávú társadalmi-gazdasági fejlődés érdekében „kiigazítsa”. Ez a kiigazítás azonban objektív kontroll nélkül, egy hierarchikus rendre épülő homogén társadalmi érdeket megjelenítő állami akarat szubjektivitásának veszélyét hordozza.²¹ A korlátlan kereslet ellensúlyozására kialakított prioritás-rend a gazdaság kényszerítő ereje miatt éppen ezen társadalompolitikai célokat szorítja háttérbe.

A környezetgazdálkodás alapvonásai

A szükségletkielégítés bármely eszköze — mint ahogy ezt korábban kifejtettük — relatív szűkössége esetén válik a gazdálkodás tárgyává. Ezért természetesnek tarthatjuk, hogy a környezeti hiányjelenségek alacsony intenzitása esetén a társadalmi reakció is jellegében gazdaságon kívüli. Fontos tény továbbá, hogy a hiányjelenségek terjedése fokozatos, ami hátrányosan hat a problémaérzékelésre. A pontosan megadható vagy objektív kapacitáskorlátok hiányában a társadalmi hátrányok megmutatkozása, külsővé válása is képlettellett. Úgy véljük, a hazai negatív környezeti jelenségek eljutottak abba a stádiumba, amikor a védelmi stratégiát — a társadalom elemi érdekeitől vezetettve — gazdálkodási rendszernek kell felváltania. A környezet relatíve szűkös kínálata megteremtette a gazdálkodás objektív alapját. Emlékeztünk arra a kimondott és körüljárt tételünkre, hogy a gazdálkodás a gazdálkodási elv és a koordinációs forma egysége. Eszerint környezetgazdálkodásról akkor beszélhetünk, ha a környezet újratermelését, illetve fogyasztását a gazdálkodási elv vezérli,

mely elvet a koordinációs forma mint mechanizmus — tendenciáját tekintve — eredményesen realizál.

Elemzésünkben arra a következtetésre juthatunk, hogy

- a piaci koordináció feltételei mellett a gazdálkodási elv *nem érvényesül* a tevékenységek valamennyi dimenziójában (különösen érvényes ez a környezeti problémára);
- a tervkoordináció feltételei mellett a gazdálkodási elv *nem terjed ki* a tevékenységek valamennyi dimenziójára.

A modern gazdaság aktuálisan működő koordinációs típusai tiszta formájukban tehát nem alkalmasak a környezetgazdálkodás megvalósítására. A környezetgazdálkodás minimális feltétele ugyanis, hogy a gazdálkodási elv totális legyen (szempontunkból: legyen érvényes a környezetre is), tényleges feltétele pedig, hogy a gazdálkodási elvet a koordinációs forma (mechanizmus) realizálja. Az ellentmondás tehát abban van, hogy a környezettel való gazdálkodást a piac automatikusan nem termeli ki, a terv pedig nem érvényesíti. Nyilvánvaló mindebből, hogy a környezetgazdálkodás reális kereteit a vegyes gazdálkodás modelljében kell keresnünk, egyidejűleg felhasználva az egyes koordinációs típusok — bemutatott — előnyös vonásait és értelmezve azokat a korlátokat, amelyek a tiszta típus működési logikáját zavaró, ám a kívánatos módosítás miatt elkerülhetetlen beavatkozásokból ered. A kulcsprobléma abban van, hogy míg a gazdasági szférán kívül megfogalmazott, előírt környezeti követelmények — automatikus érvényesülés híján — tendenciózusan, a rendszer logikájából eredően szorulnak a gazdálkodás során perifériára (ld. tervkoordináció), a gazdálkodás adott mechanizmusa a környezeti célrendszerrel nem termeli (ld. piaci koordináció). Azaz: a célok automatikus, objektív újratermelődését a piaci koordináció garantálja, viszont a tiszta (az előbbi követelménynek eleget tevő) rendszerrel ez a cél nem releváns. Ezért mint objektív ténnyel számolni kell azzal, hogy a vegyes gazdaság keretében célirányosan korlátozott koordinációs formák hatékonysága is korlátozott. Ha viszont ezt a körülményt elfogadjuk és hatásait a lehetséges mértékben felmérjük, a tudatos mechanizmusformálásnak nyitunk teret.

Belátva, hogy a környezetgazdálkodási modell gazdálkodási elve — elméleti megfontolásaink és gyakorlati tapasztalataink szerint egyaránt — csak politikai és/vagy gazdaságpolitikai döntés formájában jöhet létre, törekvéseink iránya abban fogalmazható meg, hogy miként erősíthető ennek a — gazdálkodó szempontjából — exogén impulzusnak a gazdasági relevanciája.

Általánosan fogalmazva, két egymással összefüggő követelmény teljesítése látszik elengedhetetlennek, nevezetesen:

- a célképzés automatikus jellegének erősítése, a lehetséges mértékig, azzal a céllal, hogy a környezetgazdálkodási elv érvényesítése függetlenedjék az aktuális kormányzati kényszerektől; másrészt
- a célközvetítés piackonform voltának biztosítása, hogy a realizálás során — az előre felmért korlátok között — érvényesülhessenek a piaci koordináció előnyös vonásai.

Mindkét koordinációs típus vizsgálatánál arra a következtetésre jutottunk, hogy a környezet iránti túlkereslet (ami az anomáliák közvetlen forrása) a mechanizmus logikájából szükségszerűen adódik. Különböző okokból ugyan, de felborul a keres-

let-kínálatti egyensúly, mindkét rendszer — Kornai²² kategóriájával élve — erőforráskorlátos mechanizmusként viselkedik. A globális keresletkorlát hiánya éppen a sajátos érdekeltégi viszonyokban gyökerezik.

A környezet fogyasztása használati értékének csökkenésével, szélsőséges esetben lokális megszűnésével jár, míg újratermelésénél és/vagy újratermelésénél kisebb mértékű felhasználása felhalmozást jelent. A fogyasztás versus felhalmozás viszony attól függ, hogy a gazdaság miként értékeli, miként preferálja a vagyont, illetve a folyó felhasználást. Erős vagyonérdekelttség mellett nyilvánvalóan tendencia van a felhalmozás javára történő elmozdulásra, míg fordítva a fogyasztás a párhuzamos erősebb eleme.

Tudjuk, hogy a piaci koordinációban a tevékenységeket a rentabilitási kényszer vezérli, a gazdálkodás mozgatórugója a ráfordítás és a hozadék viszonyát kifejező nyereség. A fogyasztáshoz illetve a felhalmozáshoz fűződő érdekelttség dinamikusan érvényesül, a nyereség felosztási arányaiban. Az egyensúlyt a felhalmozás jövedelemtermelő képességéhez, illetve a fogyasztáshoz fűződő érdek ellentétpárja biztosítja. Látni kell azonban, hogy (dinamikusan tekintve) a felhalmozáshoz illetve (statikusan tekintve) a vagyonhoz fűződő érdek a tulajdonhoz kötődik. Tulajdonosi érdek hiányában a vagyonérdekelttség sem hat, az egyensúly szükségszerűen felborul. Ezt tapasztaljuk a közjósággként funkcionáló környezeti elemek esetében.

Tulajdonképpen ez a jelenség válik általánossá a tervkoordinációban. Úgy tűnik, hogy a közösségi tulajdonhoz fűződő érdekelttség intenzitása gyenge ahhoz, hogy a fogyasztási hajlandóságot egyensúlyban tartsa.

Ezzel eljutottunk ahhoz a ponthoz, ahol a folyamatok megfordíthatók és megfordítandók. Környezetgazdálkodási modellünk alapeszméje eszerint azt, hogy a jelenlegi nyereségérdekelttséggel szemben a *környezeti vagyonérdekelttség* váljék dominánssá, miközben az állami intervenciót — az érdekelttség tartalmának megfelelően — a lehetséges mértékben automatizmusok, mechanizmusok váltsák fel.

A *környezeti vagyonérdekelttség gazdálkodási akadálya* az, hogy a felhasználó érdekeltége egyoldalúan kötődik a környezethez mint nyereségtermelő erőforráshoz, noha az jellegzetesen komplex használati érték. A környezeti vagyonérdekelttség megteremtésének kiinduló feltétele tehát az *élettér-funkció emancipálása*, ami viszont — felfogásunk szerint — csak regionális alapon oldható meg.

A közvetlen élettérben mutatkoznak meg ugyanis a környezeti előnyök és hátrányok (információs aspektus), itt érvényesíthetők gazdaságilag a környezeti értékek (a gazdasági érdekelttség aspektusa), végül a régió e természetes kerete az érdekelttség és az információ összekötésének, azaz a környezeti szabályozásnak.

Másrészt viszont léteznek olyan, meghatározó jelentőségű környezetgazdasági funkciók, amelyek sui generis központi (kormányzintű, miniszteriális) jellegűek. Általánosan fogalmazva a nemzetközi, a makrogazdasági és az interregionális érdekek képviseléről, kezeléséről van itt szó.

Kialakítandó modellünkben érvényesítenie kell ezt a kettősséget. Kutatásunk ezért kiterjed mind a regionális, mind a makroszintű funkciók, illetve azok kölcsönhatásainak vizsgálatára.

Hipotézisünk szerint a környezetgazdasági modellben
a régió

- az alapfunkciókat tekintve önszabályozó és önfinanszírozó;
- minimális céljait – mint határértéket – a központ szabja meg;
- az alapfunkciókon túli, a központ által kitűzött feladatok finanszírozása alku tárgya, beleértve a keletkező haszon megosztását is;
- a saját finanszírozású akciókból szerzett haszon a régiót illeti;

a központ

- érvényesíti a közérdeket (beleértve a nemzetközi kötelezettségeket is);
- gazdálkodik a szabályozott formában keletkező központi alapokkal;
- tervezi és irányítja a makrogazdasági programokat;
- szervezi a környezetvédelmi technológia kínálatát (termeltetés, műszaki fejlesztés, kutatás);
- dönt az interregionális vitákban.

Ha a fenti hipotézisből indulunk ki, a környezet gazdasági kezelésének kiindulópontja a tulajdonosi funkció és vagyonérdekeltség összekapcsolásának egyértelmű meghatározása.

Értelemszerű, hogy a környezetgazdálkodás megvalósítását a piaci önszabályozás feltételei között tartjuk realizálhatónak. Egy ilyen mechanizmus kidolgozásának alapelveit lényegében két kérdés köré csoportosíthatjuk:

- a) a környezetgazdálkodás követelményeit milyen vagyonérdekeltségű mechanizmus képes közvetíteni;
- b) a piaci önszabályozás feltételei között melyek a régió és a központ kapcsolatrendszerének főbb jellemzői.

ad a) Minden régió eltérő rendeltetésű területtel rendelkezik, amely különböző funkciók ellátására hivatott.²³ A felhasználhatóságot két tényező: a terület környezeti feltételei és infrastrukturális felszerszámozottsága határozza meg. A funkció a területhasznosítás irányát jelzi, ezáltal a természeti környezetet a terület felhasználhatóságával hozza kapcsolatba. A terület adottságához alkalmazkodó felhasználás a régió árát növeli,²⁴ s ez az értéknövekedés pontosabban vagyonértéknövekedés a környezet gazdaságba történő beilleszkedésének eszköze.

Nyilvánvaló, hogy e felfogásban a környezeti ártalmaktól megóvott terület értékesebb, használhatóságából eredő haszon nagyobb. Értelemszerű az is, hogy az infrastrukturális befektetések egyben a környezet megóvását szolgálják, mérséklék a régió ökológiai nehézségeit.

A környezetvédelem ráfordításainak gazdasági eredménye tehát a régió értéknövekedésében juthat kifejezésre. Így az e célra fordított költségek egyben gazdasági eredményt biztosító akciók.²⁵

A kidolgozandó szabályozórendszer másik alapkritériuma, hogy minden társadalmi ráfordítást kalkulációs tétellé tesz, ezáltal a társadalmi tisztajövedelem jelentős részét költségesíti. A környezet igénybevitelét gazdasági szereplőkre lebontott pénzmozgás kíséri, amely egyben a régióba történő befektetés megtérülését biztosíthatja. Eszerint olyan szabályozó mechanizmus kidolgozása a célunk, amelyben a környezetvédelmi törekvéseket elkülönült érdekek mozgatnak, biztosítva ezáltal az automatikus szelekciót, ugyanakkor megoldja a környezetvédelmi határértékek mint célok nem bürokratikus úton történő kijelölését.²⁶

Kutatási elgondolásunk megvalósításában fontos elemek tekintjük a Bubble-koncep-

ciónak²⁷ nevezhető amerikai megoldási szisztéma hazai modellszerű kidolgozását. Az említett megoldási mód szerint a környezetvédelmi politika olyan érdekeltiséget teremt, amelyben az egyes körzetekhez kapcsolódó környezeti határértékek betartása (illetve betartatása) a cél. E felfogásban a betartás konkrét irányát a régióban lévő szervezetekre bízta.

A szabályozás fontos elemét képezi a szennyezőanyagok semlegesítésének és a részesezés mértékének körzeten belüli átvállalhatósága. A vázolt kompenzációs megoldás rugalmassá teszi a rendszert, s nem tesz szükségessé a szennyezőanyagkibocsátásból való részesezés jogi úton történő újraelosztását.

A „Bubble-konceptió” hazai adaptációját és irányítási elemként történő feldolgozását két szempontból látjuk figyelemreméltónak:

- egyrészt segítségével a gazdasági hatékonyság mint szempont a környezetvédelmi politika integráns részévé válik;
- másrészt azért, hogy a környezetvédelmi célok gazdaságos érvényesítése vállalati érdeké transzformálható, a környezetvédelmi politika eszköztárába bevonul a gazdasági ösztönzés.

ad b) A régió tulajdonosi érdekeltiségét területének értéknövekedése motiválja. Vagyongyarapítási érdekeltisége mellett befektetéseit egy későbbi adóbevételi lehetőség irányítja. Beruházásait tehát úgy rangsorolja, hogy az nagyobb adóbevételt biztosítson számára. A vagyonnövekedésben való érdekeltiség előtérbe helyezi a gazdaságosság érvényesülését, ebből a szempontból szelektálja beruházási döntéseit. E rendszer szerint valamely régió minél kedvezőbb környezeti és infrastrukturális feltételeket biztosít a lakosság és a vállalatok számára, annál nagyobb bevételhez jut. Az elmondottak feltételezik tehát, hogy a saját finanszírozású akciókból származó haszon a régiót illeti, továbbá alapfunkció tekintetében a régió önfinanszírozó.

A központi környezetvédelmet érintő beruházásait is – a régióhoz hasonlóan – gazdálkodási érdekeltiség motiválja. Eszerint ráfordításait annak reményében eszközli, hogy a későbbiekben adótöbbletbe jut. A központ által finanszírozott beruházások értelemszerűen befolyásolják egyes régió értékét, értéknövekedéshez vezetnek. Az ily módon biztosítható helyi előnyöket a régió adózás formájában „megvásárolja” a központtól, a keletkező haszon meqozslása alku tárgvat képezi.²⁸

A központ egyoldalról a környezet javítása érdekében közvetlenül programokat finanszíroz és irányít, kutatásokat szervez stb., de ezirányú részvételét kizárólag gazdasági meqfontolások motiválják. Másoldalról – mint a közhatalom érvényesítője – meghatározza egy-egy régió környezetszennyezési határértékeit, limitrendszert dolgoz ki, és ezen korlátok betartását ellenőrzi.

JEGYZETEK

1. ÁBRAHÁM K.: Környezetünk jövője. Kossuth, 1986. p. 85.
2. SIK, O.: Argumente für den Dritten Weg. Hamburg. 1973.
3. MISHAN, E. I.: Költség – haszon elemzés (Cost-benefit analysis) KJK. Budapest, 1982. p. 137.
4. SWANEY, I. A.: Externalitv and Community Journal of Economic Issues. 1981. szept. Idézi Bod Péter Ákos: „A vállalkozó állam” Kézirat Budapest, 1982.

5. SIEBERT, H.: Ökonomische Theorie der Umwelt. J.C.B. Mohr, Tübingen. 1978. p. 21.
6. BÉLLEY L.: Gazdaságirányítás és infrastruktúrafejlesztés. KJK Budapest, 1984. p. 104.
7. Infrastruktúra (szerk.: Papné Gáspár L.—Sághi G.) Tankönyvkiadó. Budapest, 1984. p. 9—12.
8. Tervgazdálkodás (szerk.: Stark A.) KJK. Budapest, 1981. p. 51—56.
9. PÓSVÁRI S.: A környezetvédelem néhány társadalmi-gazdasági aspektusa és gazdasánpolitikai összefüggése a 70—80-as években (doktori disszertáció) Budapest, 1985.
10. ANTAL L.—SURÁNYI Gy.—VÁRHEGYI É.: A tőkeallokációs mechanizmus működése az 1968-as reform után. MTA Közgazdaságtudományi Intézet. Budapest, 1986. február.
11. FORGÁCS T.K.: A környezetgazdaságtan néhány kérdéséről. = Közgazdasági Szemle, 1980. 6.
12. A környezetvédelem közgazdasági, jogi eszközei — és a politikai gyakorlat. = Társadalmi Szemle, 1984. 2. n. 73.
13. KOVÁCS G.: Környezetvédelem a népgazdasági tervek rendszerében. = Magyar Tudomány, 1972. 2.
14. PATAKI M.: Gazdasági növekedés és környezet a szocialista társadalom fejlődésében. Műhelytanulmányok. Külkereskedelmi Főiskola Marxizmus—Leninizmus Tanszék. Budapest, 1983. pp. 126—127.
15. MANDEL M.: A fejlesztési célok meghatározásának érdekeltselei vonásai. = Közgazdasági Szemle 1974. 7—8.
16. MANDEL M.—PAPNÉ GÁSPÁR L.—SÁGHI G.: Infrastruktúrapolitika. KJK. Budapest, 1987.
17. Kornai 3 féle diszpreferenciát különböztet meg: áldozathalasztás — mulasztás. Erőltetett és harmónikus növekedés. KJK. Budapest, 1972. pp. 37—40.
18. NIKODÉMUS A.: A regionális környezetvédelem és a fejlesztéspolitika (doktori disszertáció) Budapest, 1985.
19. PAPNÉ GÁSPÁR Lujza: Területgazdálkodás. (Kézirat) Budapest, 1986. p. 119.
20. GERLF Gy.: Tervezői környezetfejlesztés. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1982.
21. HANKISS E.: Társadalmi csapdák. Magvető Kiadó. Budapest, 1979.
22. KORNAI J.: A hiány. KJK. Budapest, 1980.
23. SÁGHI G.: A budapesti agglomeráció infrastruktúrája (kézirat) Budapest, 1980. p. 17.
24. GÁSPÁR L.—MANDEL M.: A termelőerők területi elrendeződésének szabályozási kérdései. (Kézirat) MKKE Gazdasáspolitikai Kutatócsoport Budapest, 1978.
25. PAPNÉ GÁSPÁR L.: A környezetvédelem gazdasági integrációjának egy lehetséges útja. Egyetemi Szemle, 1984. 4.
26. PAPNÉ GÁSPÁR L.—RÓZSA G.R.—SÁGHI G.: A beruházások környezetkímélő lehetőségeinek feltárása a hitelezés felhasználásával. (Kézirat) Economix KEK UNIV-PLAN Szakcsoport Budapest, 1985. jún. pp. 77—79.
27. HORST, S.: Ökonomische Anreize in der TA-Luft? Wirtschaftsdienst, 1982. XI.
28. MANDEL M.—PAPNÉ GÁSPÁR L.—SÁGHI G. (16) jegyzetben i.m. pp. 222—230.

PAPNÉ GÁSPÁR, LUJZA — SÁGHI, GÁBOR

ENVIRONMENTAL MANAGEMENT VERSUS ENVIRONMENTAL PROTECTION

Summary

The evidence of environmental crisis in the world is widely acknowledged by international publications. But the reasons are not so unanimously judged: it is not made clear whether it is about the consequences of the social systems or the control systems, the mechanisms.

We intend to prove that there is a permanent surplus demand for environment as a use value

both in market and in planned economies; demand surpasses environment supply. At the level of operation, both—market and planned—co-ordination formations are interested in the immediate profit of activities (though the concept of profit differs); wealth at the macro-economic level represents an abstract objective in the system: it is not supported by automatisms (mechanisms). The environmental factor remains an external objective for the economy, odd for the system, and this has an external appearance in the fact that it takes on a protective character instead of a managerial one.

The final objective of our study is to lay the foundations of a reform process as a result of which the environmental factor would become an integral part of the economic system so that the present protection-oriented activity would change into environmental management. In our hypotheses it is also possible to elaborate a control system to serve the long-term realization of environmental management. The fundamental principle of our model of environmental management is based on the dominance of interests in environmental wealth instead of the interests in profits at present and on the parallel replacement of state interventions by automatisms or mechanisms. The emancipation of the living space function is an essential condition for the realization of interests in environmental wealth and that can be only done — in our view — in a regional perspective.

Translation by Eta Daróczy

ГАШПАР, ЛУЙЗА:

ОХРАНА ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ ПРОТИВ ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДОЙ

(Резюме)

Кризисное положение окружающей среды нашей земли учитывается как очевидность в международной профессиональной литературе. Нет единого мнения по поводу причин этого: пока не выяснилось, что речь идет о последствиях общественных систем или механизмов или же систем регулирования.

Мы считаем нужным доказать, что как в рыночной формации так и в формации согласования планов спрос на окружающую среду как на потребительную стоимость превышает ее предложение. По логике механизма обе формы координации заинтересованы в прямой прибыли деятельности (даже если они понимают прибыль по-разному), в макроэкономическом смысле богатство является целью системы, не подержанной автоматизмом (механизмом). С точки зрения экономики фактор окружающей среды остается внесистемной, извне введенной целью по виду проявляющейся в форме защиты, а не хозяйствования.

Конечной целью нашего исследования является обоснование реформаторского процесса, в результате которого фактор окружающей среды может стать неотъемлемой частью экономической системы путем преобразования нынешней защитоориентированной деятельности в хозяйствовании окружающей средой. На основе наших гипотез можно выработать такую систему регулирования, которая может служить для перспективного осуществления хозяйствования окружающей средой. Основная мысль модели хозяйствования окружающей средой, в противоречии с нынешней заинтересованностью в профите, базируется на преобладании заинтересованности в богатстве окружающей среды, пока государственную интервенцию — согласно содержанию заинтересованности — заменят, по мере возможности, автоматизмы, механизмы. Исходным условием осуществления заинтересованности в богатстве окружающей среды является эмансипация функции жизненного пространства, что, по нашему мнению, может быть решено только на региональном основании.

Перевел: Ласло Бернат

Új kiadványunk

A közeljövőben jelenik meg annak a két tanácskozásnak az anyaga, amelyet az elmúlt év őszén rendeztek Pécsen, s mely munka megjelentetésében a két kiadó (MTA Regionális Kutatások Központja, MSZMP Baranya Megyei Bizottsága Oktatási Igazgatósága) mellett az MSZMP KB Társadalomtudományi Intézete, a Ts-2 Programtanács és a TIT Baranya Megyei Szervezete vállalt jelentős szerepet – beleértve ebbe a tanácskozások megrendezését is.

Az Oktatási Igazgatóság „Ideológiai, politikai tanulmányok” c. sorozatában megjelenő anyagok egymástól lényegesen eltérő problémákat taglalnak. Az első a „Településfejlesztés, helyi társadalom, önkormányzat” címet viseli. Nem szorul bővebb bizonyításra, hogy a kérdéskör nemcsak az elmélet, de a mindennapi állami, politikai gyakorlat szempontjából is fontos.

A rangos hazai szerzőgárda a témakör szempontjából szinte valamennyi tudományterületet felölelte a referátumok, hozzászólások, a viták során. A sokszínű anyagban olyan javaslatokat, kutatási irányokat fogalmaztak meg, melyek hosszabb távra szólóan is fontosak lehetnek mindazok számára, akik érdeklődnek, vagy érintve vannak e problémák által.

A majd 40 hosszabb-rövidebb tanulmányban megtalálhatóak az elméleti összefüggéseket kereső okfejtések éppúgy, mint az empirikus kutatások tapasztalatairól számot adók, avagy az esettanulmányok sajátos ízt hordozók. Úgy véljük, hogy mindezek miatt a szélesebb nagyközönség számára is érdekes és tanulságos gondolatok jelennek meg a könyv első fejezetében.

A könyv második része a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 70. évfordulója tiszteletére rendezett tanácskozás anyagát tartalmazza. A szerzők elsősorban a lenini örökség hasznosítható értékeivel, elemeivel foglalkoztak és a különböző gazdaság, politika és pártelméleti, illetve történeti és más ideológiai kérdéseket elemezték a referátumokban.

Külön aktualitást adnak a munkának a Szovjetunióban zajló közismert változások és hazánk progresszív reformlépései. A tanulmányokban így kapcsolódik össze a NEP szemlélete és a GOELRO-terv. Megjelennek a ma feladatai, a párt tömegkapcsolatai, a nyilvánosság erősítésének, a hivatalnoki munkastilus elleni harc kérdéseinek lenini törekvései, és az állam szerepének alakulását, a szakszervezetek funkcióváltozásait, Lenin vallásfelfogását elemző anyagok.

Az előző részhez hasonlóan úgy vélik a szerkesztők, illetve a kiadók, hogy ez a rész is igényt tarthat a széles publikum érdeklődésére, az elméleti és gyakorlati szakemberek munkáján túl segítheti a közép- és felsőfokú oktatást.

A könyv megrendelhető, illetve előfizethető az MTA RKK MNB 249–90173–8369 sz. számláján. Ára: 70,- Ft.